UDK: 378.016:811.111

OLIY TA'LIMDA INGLIZ TILIDA YOZUVNI O'QITISHNING O'ZBEKISTONDAGI HOLATI, MUAMMOLARI VA ULARNI HAL ETISH ZARURATI

Botirova Dildora Dustkulovna
Mustaqil tadqiqotchi
bdildora994@gmail.com

Annotatsiya. *Maqolada O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida ingliz tilida yozuvni (academic writing) o'qitishning hozirgi holati tahlil qilinadi, uning asosiy metodik, tashkiliy va lingvodidaktik muammolari ochib beriladi. Mahalliy metodist olimlarning tadqiqotlariga tayanilib, yozuv kompetensiyasini shakllantirishning nazariy asoslari yoritiladi. Muammolarni tizimli hal etish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqilgan.*

Kalit so'zlar. *yozma nutq, akademik yozuv, yozuv kompetensiyasi, oliy ta'lim, ingliz tili, jarayonli yondashuv, fikr-mulohaza.*

THE STATE OF TEACHING ENGLISH WRITING IN HIGHER EDUCATION IN UZBEKISTAN, ASSOCIATED CHALLENGES, AND THE NECESSITY OF ADDRESSING THEM

Abstract. *This article analyzes the current state of teaching academic writing in English within higher education institutions in Uzbekistan, identifying key methodological, organizational, and linguodidactic challenges. Drawing on research by local scholars in the field of language pedagogy, the theoretical foundations for developing writing competence are explored. Scientifically grounded recommendations for a systematic resolution of these issues are proposed.*

Keywords: *written discourse, academic writing, writing competence, higher education, English language, process approach, feedback.*

СОСТОЯНИЕ ПРЕПОДАВАНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА КАК ПИСЬМЕННОЙ РЕЧИ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ УЗБЕКИСТАНА: ПРОБЛЕМЫ И НЕОБХОДИМОСТЬ ИХ РЕШЕНИЯ

Аннотация. *В статье анализируется современное состояние преподавания академического письма на английском языке в высших учебных заведениях Узбекистана,*

выявляются его основные методологические, организационные и лингвистико-дидактические проблемы. На основе исследований местных методологов выделены теоретические основы формирования письменной компетенции. Разработаны научно обоснованные предложения по систематическому решению проблем.

Ключевые слова: *письменная речь, академическое письмо, письменная компетенция, высшее образование, английский язык, процессный подход, обратная связь.*

KIRISH

Globallashuv va ta'limning baynalmilallashuvi sharoitida ingliz tilini bilish bugungi kunda umumiy madaniyat belgisidan ko'ra, ilmiy va kasbiy faoliyatning zaruriy sharti sifatida namoyon bo'lmoqda. Zamonaviy oliy ta'lim muassasasi bitiruvchisidan xalqaro jurnallarda maqola chop ettirish, grant arizalarini tayyorlash, ilmiy hamkorlikda ishtirok etish va kasbiy hujjatlarni xorijiy tilda yuritish talab etiladi. Bu vazifalarning barchasi nutq faoliyatining eng murakkab turi – yozuvga tayanadi. Shu bois chet tilida yozuvni o'qitish tizimining sifati ko'p jihatdan universitet ta'limining raqobatbardoshligini belgilaydi.

O'zbekistonda chet tillarini o'rganish tizimini takomillashtirishga qaratilgan davlat siyosati so'nggi o'n yilliklarda izchil davom etmoqda. Jumladan, 2012-yilgi PQ-1875-son qaror chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirishga yo'naltirilgan bo'lib, keyinchalik qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun (2020) va xalqaro til standartlariga (CEFR) asoslangan talablar bu jarayonni mustahkamladi[1]. Biroq me'yoriy asoslarning mavjudligi o'z-o'zidan amaliy natijani kafolatlamaydi: universitet talabalarining ingliz tilidagi yozma ishlari, ayniqsa mustaqil ilmiy matn yaratish sifati bo'yicha jiddiy muammolar saqlanib qolmoqda.

Mazkur maqolaning maqsadi – Respublika oliy ta'limida ingliz tilida yozuvni o'qitishning holatini baholash, mavjud muammolarni tasniflash va ularni hal etishning ilmiy-metodik zaruratini asoslashdan iborat. Tadqiqotda mahalliy va xorijiy ilmiy manbalarni nazariy tahlil qilish, qiyosiy-tavsifiy hamda umumlashtirish usullaridan foydalanildi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Chet tili o'qitish metodikasining nazariy poydevori o'zbek metodistlari tomonidan uzoq yillar davomida shakllantirilgan. Bu borada J.J. Jalolov asarlari alohida o'rin tutadi. Olimning "Chet til o'qitish metodikasi" kitobida yozuv chet tilini o'rgatishda ham vosita, ham maqsad ekanligi ta'kidlanadi[2]. Bu qarash yozuvni faqat lug'at va grammatikani mustahkamlash quroli deb emas, balki mustaqil o'zlashtirilishi lozim bo'lgan kompetensiya sifatida talqin qilish kerakligini ko'rsatadi. Jalolov, shuningdek, nutq

faoliyati turlarini bir-biridan ajratmasdan, kompleks rivojlantirish zarurligini asoslab bergan[2].

Yurtimizda chet tillarini o‘qitish masalalarini G.X. Bakiyeva, L.T. Axmedova, T.K.Sattarov, D.U. Xoshimova, F.M. Rashidova kabi olimlar ham turli yo‘nalishlarda tadqiq etgan [5]. Ularning ishlari metodik tamoyillar, o‘quv jarayonini tashkil etish va muloqotga yo‘naltirilgan o‘qitish masalalari bo‘yicha ilmiy zaminni yaratdi. Shunga qaramay, aynan yozuvning oliy ta’limdagi akademik jihatlari alohida va chuqur o‘rganilmagan yo‘nalish bo‘lib qolmoqda.

So‘nggi yillarda bu bo‘shliqni to‘ldirishga qaratilgan tadqiqotlar paydo bo‘ldi. S. Azizov pedagogik oliy ta’limda bo‘lajak ingliz tili mutaxassislarining yozuv kompetensiyasini takomillashtirish konsepsiyasini ishlab chiqib, bu kompetensiya tizimli va bosqichma-bosqich shakllantirilishi lozimligini asoslaydi [3]. B. Shermuhammadov va A. Toshmatov bo‘lajak chet til o‘qituvchilari yozma nutqini shakllantirishning pedagogik shartlarini o‘rganib, talabalarga turli yozuv turlarini (bayon, tavsif, ekspozitsiya va boshqalar) o‘rgatishda hamda o‘quv materialini tanlash va mazmunini tuzishda kamchiliklar mavjudligini qayd etadilar [4]. Mualliflar haqiqiy (autentik) materiallardan foydalanish va ingliz tilida yozishni o‘rgatuvchi maxsus darslik yaratish zarurligini ham ko‘rsatib o‘tadilar.

Yozma tarjima sohasida I. Tuxtasinov va A. Axmedova yozma ko‘nikmani shakllantirishda interaktiv metodlarni korpus lingvistikasi yondashuvi bilan uyg‘unlashtirish samaradorligini isbotlaydilar[5]. Bu xulosa yozuv ta’limida ham real til materiallariga tayanish, talabaning o‘z tanlovlarini empirik tekshirish imkoniyatini beruvchi texnologiyalardan foydalanish zarurligini ko‘rsatadi. Sh.A. G‘afurova esa yozuvning kognitiv murakkabligi va uning o‘qish hamda tinglashdan farqli ravishda matnni talabaning o‘zi yaratishini talab etishiga e’tibor qaratadi, yozuv jarayonini til o‘rganishning dastlabki bosqichidanoq shakllantirish va muntazam mashq qildirish lozimligini ta’kidlaydi [6].

Xorijiy tadqiqotlar bu qarashlarni to‘ldiradi. K. Hyland ikkinchi til yozuvini faqat grammatik to‘g‘rilik emas, balki muayyan ilmiy jamoaning janr va diskurs me’yorlariga muvofiqlik sifatida ko‘rib chiqadi[11]. D. Pecorari esa akademik yozuv va plagiat o‘rtasidagi bog‘liqlikni lingvistik tahlil qilib, manbaga tayanishni, parafraz va iqtibos keltirishni maxsus o‘rgatish zarurligini ko‘rsatadi[12]. Bu nuqtai nazar O‘zbekiston sharoiti uchun ayniqsa dolzarbdir, chunki ilmiy halollik madaniyati yozuv ta’limining ajralmas qismiga aylanmoqda.

Hozirgi vaqtda Respublika universitetlarida yozuv o‘qitish bir necha shaklda amalga oshiriladi. Filologiya va xorijiy til yo‘nalishlarida yozuv amaliy ingliz tili,

"Academic writing" va shu kabi fanlar doirasida o'rgatiladi. Nofilologik yo'nalishlarda esa u, odatda, umumiy yoki kasbga yo'naltirilgan ingliz tili kursining kichik tarkibiy qismi sifatida kiritilgan. Xalqaro hamkorlikdagi universitetlarda (masalan, Toshkentdagi Westminster xalqaro universiteti) birinchi kurs talabalari uchun maxsus Academic English kurslari mavjud bo'lib, ularda ko'p tilli yozuv, o'z-o'zini va hamkorlikda tartibga solinadigan yozuv amaliyotlari o'rganilmoqda[8].

Ta'lim standartlarida yozuv nutq faoliyatining to'rtinchi turi sifatida belgilangan va nazorat qilinadigan ko'nikmalar qatoriga kiritilgan. Y.X. Kushakov tahliliga ko'ra, yozuv o'qitishning yakuniy natijasi ta'lim standartlaridagi yozma qismni bajarish bilan bog'lanadi, imtihon sinovining "Writing" bo'limi esa yozma nutqni qo'llash ko'nikmasi darajasini tekshirishga yo'naltirilgan[7]. Bu amaliyot yozuvga e'tiborni oshirgan bo'lsa-da, ko'pincha o'qitish jarayonini imtihon formatiga moslashtirishga, ya'ni natijaga yo'naltirilgan mashqlarga cheklab qo'yadi.

O'zbekistonlik bakalavriat talabalarining ingliz tilidagi yozuv muammolarini o'rgangan empirik tadqiqotlar ham mavjud. Ular yozma ish sifatiga ta'sir etuvchi omillar sifatida past til malakasi, ona tili ta'siri (L1 interferensiyasi), g'oyalarning yetishmasligi, topshiriq shartlarining noaniqligi, parafraz va umumlashtirishdagi qiyinchiliklarni sanaydi[9]. Talabalarning kurs ishlari tahlil qilingan boshqa tadqiqotda grammatik va imloviy xatolar, matn tuzilishi va mantiqiy izchillikdagi kamchiliklar hamda manbadan noto'g'ri foydalanish holatlari qayd etilgan [10].

Mavjud ilmiy manbalar va amaliyotni tahlil qilish yozuv ta'limidagi muammolarni to'rt guruhga ajratish imkonini beradi.

Birinchisi – metodologik muammo. Amaliyotda yozuv ko'pincha natijaga emas, balki jarayonga muhtoj ko'nikma ekanligi inobatga olinmaydi. Talaba tayyor topshiriqni topshiradi, o'qituvchi esa yakuniy matnni baholaydi; rejalashtirish, qoralama yozish, qayta ko'rib chiqish va tahrirlash bosqichlari o'quv jarayonidan tashqarida qoladi. Natijada yozuv grammatik mashqqa yaqinlashib, mustaqil fikr bayon etish ko'nikmasi rivojlanmaydi. Jalolov ta'kidlagan yozuvning "maqsad" jihati [2] ana shu tarzda e'tibordan chetda qoladi.

Ikkinchisi – kontent va janr muammosi. Shermuhammadov va Toshmatov ko'rsatganidek, turli yozuv turlarini o'rgatish va material tanlashda kamchiliklar mavjud [4]. Talabalar insho va xat kabi umumiy janrlarda ishlashga o'rgatilgan bo'lsa-da, ilmiy annotatsiya, adabiyotlar sharhi, tezis, tadqiqot taklifi va ilmiy maqola kabi akademik janrlar tizimli o'rgatilmaydi. Mahalliy darslik va o'quv qo'llanmalar yetarli emasligi sababli o'qituvchilar chet el nashrlariga tayanadi, ular esa mahalliy o'quvchining til va madaniy xususiyatlarini hisobga olmaydi.

Uchinchisi – til va madaniy omillar. O‘zbek tilida fikr bayoni va ingliz akademik diskursining mantiqiy tuzilishi (bevosita tezis, dalil, xulosa) o‘rtasidagi farq talabalarda L1 interferensiyasini keltirib chiqaradi. Bundan tashqari, iqtibos keltirish, parafraz qilish va akademik halollik me’yorlariga rioya etish ko‘nikmalari yetarlicha shakllanmagan. Pecorari qayd etganidek, manbadan noto‘g‘ri foydalanish ko‘p hollarda qasddan emas, balki ko‘nikma yetishmasligidan kelib chiqadi [12].

To‘rtinchisi – baholash va fikr-mulohaza muammosi. Katta guruhlar sharoitida o‘qituvchi har bir yozma ishga batafsil izoh berishga ulgurmaydi. Natijada fikr-mulohaza umumiy baho yoki xatolarni belgilash bilan cheklanadi. Bu esa talabaning o‘z xatolarini anglashi va qayta ishlashiga imkon bermaydi. Shermuhammadov va Toshmatov o‘z-o‘zini baholash, o‘qituvchi fikr-mulohazasi va talabalar ishini tahlil qilishni samarali metodik vositalar sifatida ko‘rsatadilar[4], biroq bu usullar ommaviy amaliyotga to‘liq joriy etilmagan.

Bulardan tashqari, tashkiliy omillar ham ta’sir qiladi: yozuvga ajratilgan soatlarning cheklanganligi, o‘qituvchilarning akademik yozuv bo‘yicha maxsus tayyorgarligi yetarli emasligi, ilmiy-tadqiqot faoliyatida ingliz tilida nashr etish talablarining oshishiga qaramay, talabalarni bunga tizimli tayyorlash mexanizmining yo‘qligi shular jumlasidandir.

NATIJA VA MUHOKAMA

Yuqoridagi muammolarni hal etish dolzarbligi bir necha jihatdan asoslanadi. Birinchidan, ilmiy natijalarning xalqaro e’tirof etilishi to‘g‘ridan-to‘g‘ri ingliz tilida yozish sifatiga bog‘liq. Ikkinchidan, yozuv kompetensiyasi bo‘lajak mutaxassisning kasbiy muloqot madaniyati va tanqidiy fikrlash qobiliyatini aks ettiradi. Uchinchidan, yosh olimlar va talabalarning xalqaro grantlar hamda almashinuv dasturlarida ishtirok etishi yozma hujjatlarni to‘g‘ri tayyorlash ko‘nikmasiga tayanadi. Shu sababli yozuv ta’limini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish ilmiy-metodik vazifa bo‘lib qolmasdan, ta’lim siyosatining amaliy ehtiyojiga aylanmoqda.

Birinchi yo‘nalish – jarayonli yondashuvni joriy etish. Yozuvni rejalashtirish, qoralama yozish, hamkasb bilan fikr almashish, qayta ko‘rib chiqish va yakuniy tahrir bosqichlariga ajratish talabaning mustaqil yozuv strategiyalarini rivojlantiradi. Bu yondashuv kommunikativ metodika tamoyillari bilan uyg‘un bo‘lib, mahalliy tadqiqotlarda ham samarali deb topilgan.

Ikkinchi yo‘nalish – janrga yo‘naltirilgan o‘qitish. Hyland ta’kidlaganidek, yozuvni muayyan ilmiy jamoaning me’yorlari asosida o‘rgatish talabaga matnning maqsadi va auditoriyasini anglashga yordam beradi[11]. Buning uchun o‘quv dasturlariga annotatsiya, adabiyotlar sharhi, metodologiya va muhokama bo‘limlarini yozishga

qaratilgan modullar kiritilishi lozim. Shermuhammadov va Toshmatov taklif qilgan autentik materiallardan foydalanish va maxsus darslik yaratish bu borada muhim qadamdir [4].

Uchinchi yo‘nalish – baholash va fikr-mulohaza tizimini takomillashtirish. Aniq mezonlarga asoslangan baholash, hamkasblar tomonidan o‘zaro tahrir, o‘z-o‘zini baholash va elektron vositalar orqali tezkor izoh berish o‘qituvchining yukini kamaytiradi va talaba uchun ta’lim qiymatini oshiradi. Akhmedjanova tadqiq etgan o‘z-o‘zini tartibga solish strategiyalari bu jarayonda muhim vosita bo‘lishi mumkin [8].

To‘rtinchi yo‘nalish – zamonaviy texnologiyalar va korpus yondashuvidan foydalanish. Tuxtasinov va Axmedovaning xulosalariga ko‘ra, real til materiallari asosida tahlil, qiyoslash va xulosa chiqarish imkonini beruvchi yondashuv yozma ko‘nikmani ilmiy asoslangan va tizimli rivojlantiradi [5]. Akademik korpuslar, plagiatni aniqlash dasturlari va raqamli yozuv platformalari talabaga o‘z matnini xalqaro me’yorlar bilan solishtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, sun’iy intellekt vositalaridan foydalanish masalasi alohida pedagogik e’tibor va akademik halollik qoidalarini talab qiladi.

Beshinchi yo‘nalish – o‘qituvchilar malakasini oshirish va yozuvni dastlabki bosqichdan boshlab izchil o‘rgatish. G‘afurova ta’kidlaganidek, yozuv jarayonini til o‘rganishning boshidanoq shakllantirish va muntazam amaliyot bilan qo‘llab-quvvatlash lozim[6]. Bu esa maktab, litsey va universitet o‘rtasida yozuv ta’limida izchillikni ta’minlashni talab qiladi, Kushakov ham aynan shu izchillik masalasiga e’tibor qaratadi [7].

XULOSA

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, Respublika oliy ta’limida ingliz tilida yozuvni o‘qitish uchun nazariy zamin (Jalolov va boshqa metodist olimlar ishlari) va me’yoriy asoslar yaratilgan, ammo amaliyotda jarayonli yondashuvning yetishmasligi, akademik janrlarning tizimli o‘rgatilmasligi, L1 ta’siri va akademik halollik ko‘nikmalarining zaifligi, shuningdek baholash va fikr-mulohaza tizimining takomillashmaganligi kabi muammolar saqlanib qolmoqda. Ularni bartaraf etish uchun jarayonli va janrga yo‘naltirilgan yondashuvlarni uyg‘unlashtirish, mahalliy o‘quv materiallari va darsliklarni yaratish, baholash mezonlarini aniqlashtirish, zamonaviy texnologiyalarni oqilona joriy etish hamda o‘qituvchilar malakasini muntazam oshirish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI (REFERENCES):

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. 23.09.2020. https://lex.uz/docs/-5013007

2. Jalolov J.J. Chet til o‘qitish metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2012.

3. Azizov S. Pedagogik oliy ta'limda bo'lajak ingliz tili mutaxassislari-talabalarning yozuv kompetensiyasini takomillashtirish konsepsiyasi // Pedagogik ta'lim (NDPI jurnali), 2023.

4. Shermuhammadov B., Toshmatov A.S. Bo'lajak chet til o'qituvchilari yozma nutqini shakllantirishning pedagogik shartlari. – Farg'ona davlat universiteti konferensiya materiallari, 2024.

5. Tuxtasinov I., Axmedova A. Yozma tarjimani o'qitishda zamonaviy metod va texnologiyalar integratsiyasi // Philologia Matters (O'zDJTU), 2025.

6. G'afurova Sh.A. Chet tili darslarida yozma nutqning dolzarbligi. – O'zDJTU, konferensiya materiallari, 2023.

7. Kushakov Y.Kh. Features of teaching writing and written speech in English classes at universities // Oriens, 2022.

8. Akhmedjanova D. The effects of a self-regulated writing intervention on English learners' academic writing skills. – State University of New York at Albany, 2020.

9. ESL learners' writing skills: problems, factors and suggestions // O'zMU ilmiy jurnali, 2024.

10. Mistakes in academic writing and their solutions // CyberLeninka, 2023.

11. Hyland K. Second language writing. – Cambridge University Press, 2003.

12. Pecorari D. Academic writing and plagiarism: A linguistic analysis. – London: Continuum, 2008.